

Basic concepts and definitions of tourism as industry. Shown main directions and relevant concepts and definitions that consider tourism as polyfunctional phenomenon. Considered that developments were carried out during the twentieth century. and formed the core of modern science of tourism of starting as an integrated system of basic sciences on tourism. Traced the historiography of the basic concepts of tourism.

Keywords: tourism, tourist, Hiking, travel, local people.

УДК 911.3

Тарас ЗАСТАВЕЦЬКИЙ, Леся ЗАСТАВЕЦЬКА

«ПОХМУРИЙ ТУРИЗМ» ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ ТРАГІЧНИХ ПОДІЙ У ІСТОРІЇ ТА КУЛЬТУРИ НАРОДІВ

У статті акцентується увага на становленні і розвитку «похмурого туризму» у світі та Україні. Показано місце цього виду туризму серед інших видів, розкрито ресурсну базу для його розвитку. Наведено приклади місць трагічних подій у світі; розкрито роль «похмурого туризму» у вивченні історії та культури окремих народів та країн.

Ключові слова: «похмурий туризм», історія і культура народів, трагічні події.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Туризм в сучасному світі набуває все більшого розвитку. Ця галузь економіки дуже швидко диференціюється на окремі, все нові і нові види. Серед них – т.з. «похмурий туризм» («Dark Tourism» – дослівно «темний туризм»), так називають мандрівки по місцях трагічних подій (Леннон; 2000). Багато з цих подій були в минулому в центрі історичних досліджень і політичних інтересів. Деякі з них також входять до сектору культурної і туристичної спадщини певної країни і вже є об'єктами туристичного огляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В останні роки з'явилися дослідження, направлені на маркетинг і опис місць трагічних подій. Вчені помітили, що місця подібного типу стають нерідко місцями зупинок у туристичних поїздках. Деякі з сучасників осуджують дану категорію туризму, як неумісну і навіть аморальну, – він оголює людські страждання і тривожні події. Однак інші закликають до використання місць трагічних подій, як культурної спадщини, однак вони не виключають, що ці місця будуть комерціалізовані та тривіалізовані. Залишається здійснити опис місць трагічних подій – цього виду подієвих ресурсів, здійснити їх класифікацію та виявити можливості використання у туристичній діяльності. У сучасній українській туристології ще немає виділеного такого виду туризму, хоча окремі його форми вже знаходять виявлення у класифікаціях вчених (О.Любіцева, 2002; О.Бейдик, 2001; М.Мальська і В.Худо, 2007; С.Кузик, 2010 та ін.).

Виклад основного матеріалу.

«Похмурий» туризм – це не нова модна течія у туризмі, він був популярним ще відтоді, як люди почали відвідувати місця, пов'язані зі смертю і розрухами – наприклад відвідування цвинтарів і захоронень, поїздки до місць катастроф (екологічних або техногенних), стихійних лих і масової загибелі людей. Але ці поїздки в минулому не були масовими і регулярними. Тепер місця трагічних подій все більше приваблюють людей, які хочуть пізнати історію свого та інших народів, отримати

певні відчуття. Цей вид туризму охоплює окремі аспекти меморіального, ностальгійного (сентиментального), пригодницького (екстремального) та пізнавального туризму (рис. 1).

Він базується на т.з. подієвих ресурсах, що відображають трагічні сторінки історії та культури. До них відносяться місця поховань (цвинтарі, братські могили) і страт, масових репресій, природних та техногенних катастроф, пеніцетарні заклади, т.з. «похмурі виставки», місця воєнних подій та ін. (рис.2).

Одним з найдавніших місць для паломництва, що були пов'язані з стражданнями та смертю, можна вважати вулицю Віа Долороза – маршрут в Старому Єрусалимі, яким, згідно з переказами, пролягав шлях Ісуса Христа до місця розп'яття. Також це гробниці фараонів у Єгипті; заповнений вщент амфітеатр Колізей у Стародавньому Римі, на якому для розваги знаті відбувалися бої між людьми і дикими тваринами; в'язниця Тауер в Лондоні, де були страчені відомі історичні постаті; поле битви під Ватерлоо, навколо якого тепер виникло багато готелів та ін.

У часи середньовіччя натовпи людей стікалися до місць публічних страт, паломники їхали до могил або місць релігійного мучеництва, а в вікторіанській Англії популярним серед «туристів» було відвідування моргів.

У 1838 році була організована перша залізнична екскурсія для громадян з метою огляду виконання страти двох засуджених убивць в Корнулоллі (Великобританія).

В середині 19 століття Томас Кук організував тури для британських туристів на поля битв американської громадянської війни; через кілька років після Кримської війни туристи на чолі з Марком Твенном відвідали зруйнований Севастополь.

У 1937 році, коли гордість Німеччини, гігантський дирижабль «Гінденбург» наближається до військово-морської бази Лейкхерст в Нью-Джерсі, зазнав краху, турагенства організували поїздки до місця трагедії.

Рис.1. Місце «похмурого туризму» у структурі туристичної діяльності

Рис.2. Об'єктна база розвитку «похмурого туризму»

У сучасному світі місця трагічних подій все більше приваблюють туристів у різних країнах. Серед них – *місця поховань*. Вони є об'єктами т.з. меморіального (сентиментального туризму). В багатьох країнах цвинтарі вважаються такими визначними пам'ятками, як музеї, бо на

кладовищах присутні не тільки могили й пам'ятники, але й історія.

Найпопулярнішими об'єктами туризму у світі є паризькі кладовища Пер-Лашез, Монпарнас, московські Новодевічье і Ваганьковское, лондонське Хайгейт, нью-йоркське Грін-Вуд, японське Йокога-

ма, болівійське Сан-Вісенте, ірландське Карроумор, Катакомби Риму та ін. В Україні – це Личаківський цвинтар у Львові та Байковий у Києві.

Бути в Парижі і не навідатись до відомого богемного цвинтаря Пер-Лашез – ніякий мандрівник собі цього не дозволить. Сьогодні Пер-Лашез – некрополь, який найбільше відвідують у Європейському Союзі і одне з обов'язкових місць для туристів французької столиці. Експерсії кладовищем користуються у туристів не меншою популярністю, ніж відвідування Лувра чи Ейфелевої вежі. Воно було засновано в 1804 році Наполеоном і є місцем поховань знаменитих діячів науки та мистецтва, як: Марія Каллас, Модильяні, Джим Моррісон, Едіт Піаф, Шопен та ін.

Беручи до уваги велику кількість відвідувачів паризьких цвинтарів, декілька років тому французький дослідник Бернтран Бейєрн видав книгу з описом приблизно 7 тисяч могил та вказанням місць їх знаходження. За словами автора, книга дозволить читачам збагатити свої знання з історії та культури Франції.

В останні роки все більшою популярністю серед туристів користуються експерсії цвинтарями і в Америці. Наприклад, в Нью-Йорку напередодні Дня всіх святих організовується спеціальний тур на Бруклінське кладовище, де спочивають багато відомих особистостей. «Цвинтарний тур», як його називають самі організатори, проводиться двічі на рік - 28 і 29 жовтня. А муніципальна влада американського штату Огайо прийняла рішення створити виставковий комплекс із кладовища в Лейк-Вью, на якому поховано одного з президентів США – Джеймса Гарфілда.

У Румунії у селищі Сапінце є місце поховання, що має назву «Веселе кладовище» («Чімітірул-Весел»). Воно відоме своїми яскравими різнокольоровими надгробками з оригінальними зображеннями і поетичними текстами, які ілюструють людей, які тут поховані та епізоди з їхнього життя. Кладовище стало музеєм під відкритим небом і національним туристичним центром. Незвичним на цьому цвинтарі є те, що смерть та всі пов'язані з нею обряди представлені в гумористичному вигляді. Ідея «Веселого цвинтаря» виникла ще у язичницькі часи, коли смерть сприймалась з радістю, тому що закінчились муки, страждання на землі, а на тому світі очікує рай. Щоліта на кладовищі проводяться фольклорні фестивалі.

У Ризі (Латвія) у 2009 році міська Дума придумала новий спосіб популяризації міста - запропоновано розвивати «цвинтарний туризм». Виходячи з того, що в Управління цвинтарями Риги недостатньо грошей, щоб доглядати за могилами, депутати прийшли до висновку, що іноземних туристів можуть зацікавити місцеві кладовища, оскільки тут поховано багато видатних людей. Це можливо й в Україні, де поховані не тільки відомі українці, але й є багато могил польських та

єврейських громадян, які би стали об'єктами т.з. «меморіального» туризму. Наймасовіші потоки туристів-хасидів спостерігаються вже нині у м.Умань на могилу засновника брацлавського хасидизму цадика Нахмана.

З недавнього часу у Львові всім бажаючим надається можливість здійснити нічну прогулянку по Личаківському цвинтарю, яке від часу свого заснування (1786 р.) перетворилося у музей-некрополь. Ця ідея належить директору музею «Личаківське кладовище» Ігорю Гавришкевичу. Експерсія триває близько години, а ціна у порівнянні з денною експерсією зростає вдвічі. Кладовище стало елітним, відразу після його створення. На ньому поховані відомі політики, діячі культури і духовенства, військові, чиновники та багаті купці міста. Багато могил мають архітектурне значення, у деяких з них є свої цікаві історії та легенди.

Однією з галузей «похмурого туризму» є т.з. *поховальний туризм*. Яскравим прикладом такого виду туризму є чеське село Грушовани поблизу міста Хомутов, яке перетворилося на своєрідну Мекку для німецьких поховальних служб. Усе більше німців вирушають у свій останній земний шлях до тутешнього сучасного крематорію. Цей заклад збудовано майже за 3 млн. євро, а доходи від нього дозволяють спрямовувати кошти на соціальну сферу, реконструювати будинки та ін. Місцеві жителі створили спеціалізований інтернет-сайт про крематорій, на якому рекламують головну туристичну принаду свого села. Вигода для німців полягає в тому, що послуга кремації тут у декілька разів дешевша, і на відміну від Німеччини, де попіл після кремації має бути обов'язково похований на цвинтарі, у Чехії ним можна розпорядитися вільно.

Одним з найекзотичніших у світі є обряд поховання на острові Балі. Поховання на острові – це велике свято, шоу без тіні смутку. Це скоріше національний фестиваль, феєричне видовище, ніж похоронна процесія. Згідно з багатовіковими традиціями індуїзму тіло покійного обов'язково спалюють. Кремація тіла померлого – найкращий подарунок родичів від нього. Варто зазначити, що ця подія для родичів померлого недешевою. Для кремації підприємливі балійці залучають іноземців. Цей захід – «кремейшен» - коштує глядачу від 10 до 20 доларів (і як не дивно, тут можна навіть поторгуватися). До ціни цього спектаклю входить сухий пайок замість приймання їжі у готелі, пропущене за графіком, та інші послуги.

Місця масових репресій та страт також в окремих країнах є об'єктами туристичних відвідувань. Так, Поля смерті в Камбоджі – це місця, де при уряді червоних кхмерів (в 1975-1979 рр.) було вбито і поховано велика кількість людей – за різними оцінками, від півтора до трьох мільйонів осіб (при загальній кількості населення 7 мільйонів). Щоденно в середньому 500 іноземних

туристів відвідують місця масових страт в Камбоджі. Такі місця є і в інших країнах. За роки незалежності України стали відомими місця масових страт українців та євреїв та інших. Прикладом цього є Бабин Яр – урочище на північно-західній околиці Києва, де під час німецької окупації відбувся масовий розстріл німецькими окупантами мирного населення. У різних публікаціях даються різні цифри загальної кількості знищених у Бабиному Ярі - приблизно від 70 тисяч до 200 тисяч осіб.

Заснований на початку 17 ст., Батурин відіграв значну роль в історії України. У 1669-1708 та 1750-1764 роках Батурин був резиденцією гетьманів Лівобережної України, з ним пов'язана діяльність таких визначних політичних лідерів часів Гетьманщини, як Дем'ян Многогрішний, Іван Самойлович, Іван Мазепа, Пилип Орлик, Кирило Розумовський. Батурин відомий не тільки як гетьманська резиденція, але й як місце масової загибелі людей. 2 листопада 1708 року московські війська під командуванням Олександра Меншикова захопили Батурин, вщент зруйнували оборонний замок і саме місто. Відомо, що жертвами погрому у Батурині стали 6-7,5 тисяч мирних громадян і 5-6,5 тисяч військовиків-сердюків і козаків (разом 11-14 тисяч загиблих).

Місця техногенних та природних катастроф здавна приваблювали людей. Однією з найпопулярніших екстремальних екскурсій в Україні сьогодні є поїздка на місце Чорнобильської катастрофи. Ця територія зі зловісної місцевості перетворилася на унікальну пам'ятку великої техногенної катастрофи ХХ століття та комерційний об'єкт. Програма одноденного туру в місто-привид досить насичена: екскурсанти зустрічаються з очевидцями трагедії, оглядають павільйон «Саркофаг» - бетонно-сталеве укриття, що накрило радіоактивні маси і обломки після вибуху. Найнебезпечнішою частиною екскурсії є відвідання стоянки вантажних автомобілів, бронетранспортерів, вертольотів та іншої техніки, що брали участь в ліквідації аварії. Для тих, кому гострих відчуттів буде замало, надається можливість половити рибу неподалік від атомної станції. Вартість подібних екскурсій становить близько 100-120 доларів. Вже на початку 2011 року можуть розпочатися організовані екскурсії в Чорнобильську зону. Прояви такого туризму ініціює Міністерство надзвичайних ситуацій України.

Традиційно великі потоки туристів відвідують місто Хіросіму в Японії – місто, на яке вперше було скинуто атомну бомбу, щоб віддати данину поваги пам'яті загиблим. Мільйони людей щороку оглядають Меморіальний музей та музей Миру.

Таких місць у світі дуже багато, до них долучаються і *місця терактів*. Так, культовим місцем для любителів «катастрофічного» туризму і обов'язковий пункт всіх сучасних екскурсій Нью-

Йорком є район Манхеттена, де внаслідок терактів 11 вересня 2001 року були зруйновані вежі-близнюки Всесвітнього торговельного центру. В 2011 році цей об'єкт буде одним з найвідвідуваніших у світі.

Про незвичайний потяг зацікавлених туристів до трагічної теми говорять факти. Після цунамі в Таїланді у 2005 році кількість людей, що бажали побувати у Південно-Східній Азії, не тільки не зменшилась, а навпаки, збільшилась за рахунок тих, які хотіли побачити наслідки катастрофи. Так само сталося після того, як на Новий Орлеан обрушився ураган «Катріна»: турагенства у всьому світі почали отримувати замовлення від бажаючих подивитись на те, що сталося з американським містом, і зняти на камеру картини розрухи.

Ісландський вулкан Ейяфьятлайокудль паралізував авіасполучення над всією Європою, зате оживив ісландський туризм. Тих, хто бажає своїми очима побачити виверження вулкану в країні льодовиків та гейзерів, виявилось достатньо, щоб країна поволі почала вибиратися з фінансової скрути.

Також організуються круїзи за маршрутом «Титаніка», де туристи їдять їжу, подібну до тої, що була на «Титаніку», слухають ту саму музику, мандрують місцями, де затонуло судно.

Місця позбавлення волі, пенітенціарні заклади також приваблюють певний контингент туристів. Ці місця можуть бути включені у екскурсійні маршрути або бути об'єктами відвідування окремих туристів. До місць позбавлення волі, в яких проводяться екскурсії, належать списані в'язниці та історичні пам'ятки, такі, як: феодальні підземелля, табори для військовополонених та інші місця полону та ув'язнення. Це стає звичайною практикою, коли в'язниці списані через свій вік і влада починає думати про туристичний потенціал даних закладів.

Серед найвідоміших світових в'язниць-музеїв слід назвати Лондонський Тауер – фортецю, одну з найдавніших історичних споруд Великобританії, яка тривалий час слугувала резиденцією англійських монархів. Будівля, однак, виконувала й функцію в'язниці. В минулому ув'язненими Тауера були відомі люди – Гай Фокс, Уолтер Рейлі, англійський принц Едвард V. Щорічно фортецю відвідують близько 2 млн. туристів;

Найвідомішою у світі в'язницею є Алькатрас завдяки безлічі голлівудських фільмів, знятих про неї. Колись ця в'язниця славилася тим, що з неї практично неможливо було здійснити втечу, а види на розташоване зовсім поряд місто Сан-Франциско змушували засуджених на довічне ув'язнення злочинців ще більше страждати в ізоляції. Сьогодні у Алькатрасі відбуваються денні та нічні екскурсії. Найпопулярніше у туристів місце – камера легендарного Аль Капоне.

Знаменита в'язниця Роббен-Айленд поруч з узбережжям Кейптауна сьогодні перетворена на

музей Нельсона Мандели, і туристи, які вирушають на екскурсію в Роббен-Айленд, можуть особисто дізнатися про те, як перший чорношкірий президент ПАР разом з соратниками жив, їв і страждав в ув'язненні на острові. Екскурсії проводять колишні в'язні тюрми, тому є шанс дізнатися про молодість Мандели з вуст людини, яка знала його особисто.

Колишній концтабір Аушвіц – один із найбільших нацистських концтаборів, що існував з кінця травня 1940 до січня 1945 біля міста Освенцім (Польща). Його найбільше відвідують зі всіх подібних об'єктів, він є найвідомішим музеєм на території Польщі. У 2007 році музей відвідало 1,2 млн. осіб. Музей було засновано у 1947 році як місце пам'яті з метою увіковічення трагічних подій. До складу музею входять руїни крематоріїв, газових камер, залізнична платформа та інші об'єкти колишнього концентраційного табору.

У північній частині міста Ліспайя (Латвія) знаходиться район Кароста, що в перекладі означає «військовий порт». Тут є гарнізонна в'язниця, де туристам пропонують брати участь у театралізованому шоу: бажанці можуть відчутися себе в ролі ув'язненого. У в'язниці дотримуються всі реалії тюремного життя – меднагляд, допит, фотографія з номером у руках і навіть тюремний пайок, при бажанні у в'язниці можна залишитися на ніч.

Батарейна в'язниця у Таллінні – найстрашніший музей в Естонії, це колишня ізоляційний центр КДБ – є унікальним і похмурим пережитком минулого. В'язницю закрито у 2000 році, і перетворено на музей. Цікавим є те, що гідами у ньому є люди, які тут працювали, і ті, які тут відбували ув'язнення. Для любителів гострих відчуттів спеціально наймаються актори, які відтворюють тюремну атмосферу радянського періоду. З 2006 року комплекс також активно здається в оренду. За останні чотири роки в Батарейній в'язниці було відзняті епізоди для понад 30 кінокартин.

Своєрідним у нас є Тернопільський історико-меморіальний музей політичних в'язнів, створений у 1996 році. Заклад розташований у приміщенні колишнього слідчого ізолятора КДБ (28 камер). Експозиція музею відтворює режим утримання політичних в'язнів, методи допитів, перебування ув'язнених у таборах.

Жителі нашої країни, як і інших пострадянських країн нерідко відвідують заклади колишнього ГУЛАГу, в яких були заслані, а нерідко і страчені представники української інтелігенції. Найбільше відвідувачів притягують Соловки – місце заслання, відоме з царських часів і перший в СРСР концентраційний табір. Серед в'язнів Соловків було багато українців. Серед них – останній кошовий отаман Запорізької Січі Дмитро Калнишевський (пробув 25 років і там похований), автор «Конституції Республіки»

Ю.Андрузький (19 ст.), відомі українські митці Л. Курбас, М.Куліш, В.Підмогильний, П.Филипович, політичні діячі М.Яворський, В.Чеховський, В.Поліщук, О.Шумський, М.Полоз, вчені академіки С.Рудницький, М.Яворський, письменники М.Зеров, Є.Плужник. Майже всі вони загинули.

У 1974 р. створено Соловецький державний історико-культурний і природний заповідник. Зараз це один з найбільших і провідних музеїв-заповідників Росії. У його оперативному управлінні перебуває понад 1000 об'єктів культурної спадщини в хронологічних межах від V тис. до нашої ери до XX ст. Важливу частину експозицій музею складає комплекс пам'ятників історії ГУЛАГу. Рішенням Генеральної Асамблеї ЮНЕСКО від 14 грудня 1992 р. історико-культурний ансамбль Соловецьких островів включений в Список Світової спадщини ЮНЕСКО.

Досить популярними серед туристів є місця, де відбувалися злочини та детективні історії. У Великобританії в Лондоні наприклад, створено пішохідні екскурсії в місця, де Джек-Різник скоював свої злочини. В Іспанії відкрито екскурсійний тур «Похмурий Мадрид», який надає можливість туристам довідатися про деталі кривавих та загадкових історій. Ці екскурсії, як правило відбуваються вночі. У програмі – не тільки відвідування місць, де відбувалися вбивства, екскурсанти можуть також стати свідками жаклих сцен – наприклад на власні очі побачити сцени страт Святої Інквізиції.

У Сідней (Австралія) проводяться подібні екскурсії, присвячені таємничим і похмурим історіям та персонажам, що пов'язані з минулим міста. Як повідомляє сайт організаторів екскурсії, тур триває 2,5 години і розрахований на групу з 20 осіб. Туристам показують найпопулярніші місця для самовбивств, розповідають про загадкові смерті та криваві злочини, що колись відбувалися у місті.

У окремих країнах світу існують спеціально збудовані *розважальні центри для «похмурого туризму»*. Це комерційні заклади, які пропонують визначні пам'ятки і екскурсії на основі видуманих або таких, що мали місце, випадків смерті. Прикладами таких закладів є «Лондонське підземелля», Лондонський Тауер і «Тури Джека-Різника».

«Лондонське підземелля» (London Dungeon) – інтерактивний лондонський музей середньовічних жахів, розташований в центрі британської столиці. У ньому відтворюються моторошні криваві історичні події в прийнятному для дітей вигляді. У виставах беруть участь актори, застосовуються спецефекти і влаштовуються оглядові поїздки. «Підземелля», що відкрилося у 1976 році, спочатку було задумане як музей «історії жахів», але з часом перетворилося на інтерактивний атракціон за участю справжніх акторів. Експозиції музею відтворюють, наприклад, події Великої лондонської чуми у 1665 р., коли багато жителів міста були

заражені бубонною чумою і тисячами помирали в страшних муках; великої пожежі у Лондоні в 1666 році, коли згоріла більша частина міста; наявний атракціон дзеркальний «Лабіринт тих, хто заблудився» тощо. Управлінням музею займається компанія Merlin Entertainments – один зі світових лідерів серед операторів сегментів сімейного дозвілля.

У 2010 році в Єгипті на місці збанкрутілого парку Geroland, який є другим за розмірами серед парків дозвілля в країні, відкрито палац Дракули – так званий «будинок вампірів». Організатори приклали багато зусиль для відтворення атмосфери, яка максимально наближена до реальності, і сподіваються, що це врятує парк від банкрутства.

Якщо «похмура розважальна індустрія» пропонує клієнтам розважальний продукт, то «похмурі виставки», які присвячені подіям, що пов'язані із смертю та стражданнями, мають більше освітню, пізнавальну, пам'ятну функцію. Вони також мають комерційну спрямованість, але головним чином, вони направлені на збереження та відтворення історичних подій, ніж мають розважальний характер. Прикладом може бути виставка в Смітсонівському музеї американської історії «11 вересня: свідки історії», де представлені експонати з місця теракту, головним чином фотографії очевидців події.

У світі є виставки, пов'язані з демонстрацією анатомічного відображення людських тіл. Подібні заклади у світі вже відвідало понад 20 млн. осіб. Відвідання таких закладів, де збереглися людські органи завдяки техніці так званого «способу пластинації», має також і певну освітню функцію, якщо розглядати експонати з погляду медичної освіти, анатомії і фізіології. Таким центром «страшної освіти», наприклад є, «Катакомби Капуцинів» у м. Палермо (Італія), в яких у відкритому вигляді знаходяться рештки понад 8 тисяч осіб, переважно місцевої еліти і видатних громадян – духовенства, аристократії і представників різноманітних професій. Це – одна з найвідоміших у світі виставок мумій – скелетовані, муміфіковані, забальзовані тіла померлих лежать, стоять, висять, утворюючи різні композиції. Катакомби належать до 1599 року, коли розпочалася муміфікація місцевих ченців.

Подібними закладами є музей паталогоанатомії (Австрія), мавзолеї Леніна (Росія) та Мао Цзедун (Китай) та ін.

До місць «похмурого туризму» відносяться і *місця святині*, що позначені на честь пам'яті осіб, які недавно померли чи загинули. Ці святині розташовані близько або на місці смерті, і зазвичай, впродовж короткого періоду після інциденту, який призвів до смерті. Придорожні покладання квітів, приурочені до смертей через транспортні пригоди, стають все популярнішими. Прикладами можуть бути: погруддя засновника і лідера групи «*T. Rex*»

Марка Болана на місці загибелі музиканта; місце трагічної автокатастрофи принцеси Діани в Парижі, пам'ятний знак на місці загибелі В'ячеслава Чорновола на 5-му кілометрі траси Бориспіль – Золотоноша та ін. Але якщо до місць загибелі відомих людей в Україні їдуть їх прихильники безплатно, то подорожі до окремих подібних місць у світі стали дуже прибутковими. Так, 13 років тому - 31 серпня 1997 року - в автокатастрофі в тунелі під паризьким мостом Альма загинула принцеса Діана. У той же день народилася "легенда леді Ді". Шок минув, і життя взяло своє – легенда стала приносити гроші: люди, що мали до неї відношення, були не проти заробити, а публіка досі готова заплатити за все, що має відношення до казки про принцесу. Одна з турфірм Парижа, наприклад, пропонує клієнтам туристичний маршрут: готель Рітц (де останній раз вечеряли Діана і Доді аль Фасд) – тунель під мостом Альма – госпіталь.

Досить популярними у світі є *місця, пов'язані з воєнними подіями*. Зараз багато туроператорів пропонують поїздки на різноманітні місця битв. В Європі – це тури на місця битв часів I світової війни, на реконструкції битви під Ватерлоо в 1815 році. Тут створені центри туризму, які мають за мету зберегти історію, пам'ять, а ніж здійснювати розважальну програму.

На території Росії до недавнього часу були популярними ностальгічні тури іноземних учасників II світової війни на колишні поля битв, в першу чергу, до Волгоградської та Калініградської областей. В Україні також є подібні місця – наприклад, у с. Крути (місце загибелі 300 юнаків, що захищали УНР), м. Зборів, Збараж, Берестечко, Пилявці – місця битв козацьких військ з польською шляхтою) та ін. Вони є об'єктами пізнавального туризму, але їх використання має обмежений характер.

Про доцільність розвитку «похмурого» туризму є різні думки. Можна дуже багато сперечатись про етичний бік питання, наполягаючи на тому, що фіксувати на фотоплівку людські трагедії аморально. Відвідування місць такого типу може мати й позитивний досвід. Це зможе допомогти краще зрозуміти історію і світ навколо нас. Мандрівки на місця трагедії і злочинів можуть слугувати в якості подій минулого, щоби уникнути подібних катастроф в майбутньому. Відвідування місць трагічних подій може здійснити фінансове сприяння в економічно депресивному регіоні, тим більше якщо є попит на даний сегмент туризму.

Висновки. Внаслідок диференціації туристичної діяльності і збільшення інтересу людей до своєї історії та культури все більшого поширення набувають мандрівки по місцях трагічних подій. Вони дістали у світі назву «темний» чи «похмурий» туризм. Цей вид охоплює окремі аспекти меморіального, сентиментального, пригодницького і пізнавального туризму. Його

об'єктами є місця поховань масових репресій і страт, злочинів і детективних історій, воєнних подій, природних і техногенних катастроф та ін. Ці об'єкти можуть використовуватися як для

регулярного відвідування, так і для певних груп людей, які цікавляться трагічними подіями. «Похмурий» туризм зароджується і в Україні.

Література:

1. Dann G. M. S. The Dark Side of Tourism. Etudes et Rapports Centre International de Recherches et d'Etudes Touristiques, Aix-en-Provence, serie L, 14, 1998.
2. Foley M. and Lennon J. (1996) JFK and Dark Tourism: Heart of Darkness. Journal of International Heritage Studies, 2 (4), 198-211.
3. Lennon J. J. and Foley M. Dark Tourism: the Attraction of Death and Disaster. London: Cassell, 2000.
4. Stone P. R. Review: Dark Tourism – Cashing in on Tragedy? A Tourism Society Seminar Event, 17th October 2005: London Available from: www.dark-tourism.org.uk [Accessed on 31 October, 2005].
5. Strange, C. & Kempa, M. Shades of dark tourism: Alcatraz and Robben Island. Annals of Tourism Research 30 (2), 2003.-S. 386-405.
6. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: Монографія \ О.О.Бейдик. – К.: ВПЦ „Київський університет”, 2001. – 395 с.
7. Боровський О. В останню туристичну путь. Як один крематорій «годує» все чеське село // Україна молода / Номер 143 за 08.08.2006 // Режим доступу: <http://www.umoloda.kiev.ua/number/729/204/26497/>
8. Иностранных туристов влекут в Камбоджу "поля смерти" // Режим доступу <http://news.turizm.ru/cambodia/8895.html>
9. Йохан Тере. В таллинской Батарейной тюрьме откроют ресторан, отель и музей // Режим доступу: <http://www.baltic-course.com/rus/tourism/?doc=25180>
10. Киселева М. На смерти принцессы Дианы продолжают зарабатывать \ \ Режим доступу: <http://www.ural.ru/news/culture/news-20748.html>
11. Козырева Т. Билет на тот свет. Ночной дозор у могил Ивасюка и Крушельницкой // Зеркало недели, 15 марта 2008.// Режим доступу: <http://www.zn.ua/newspaper/articles/53133>
12. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: монографія / С.Кузик. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 254 с.
13. Лиепая (Латвия) // режим доступу: <http://www.geographicbank.com/place2711-lieraya-latviya>
14. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. О.О.Любіцева – К: «Альппрес», 2002.
15. Мальська М.П. Туристичний бізнес: теорія та практика. Навчальний посібник. \ М.П.Мальська, В.В.Худо – К.: Центр учбової літератури, 2007. – С. 24-32.
16. Можно ли организовывать туризм на местах массовых трагедий? // Режим доступу: <http://www.echo.msk.ru/polls/734768-echo/comments.html>
17. Похороны на Бали // Режим доступу: http://www.indonesia-bali.ru/article/cremation_bali/
18. Шесть самых интересных тюрем-музеев мира// Режим доступу: <http://www.luxemag.ru/travel/8497.html>

Резюме:

Заставецкий Тарас, Заставецкая Леся. «МРАЧНЫЙ ТУРИЗМ» КАК ОТРАЖЕНИЕ ТРАГИЧЕСКИХ СОБЫТИЙ В ИСТОРИИ И КУЛЬТУРЕ НАРОДОВ.

В статье акцентируется внимание на становлении и развитии «мрачного туризма» в мире и Украине. Показано место этого вида туризма среди других видов, раскрыто ресурсную базу для его развития. Приведены примеры мест трагических событий в мире; раскрыта роль «мрачного туризма» в изучении истории и культуры отдельных народов и стран.

Ключевые слова: «мрачный туризм», история и культура народов, трагические события.

Summary:

Zastavetsky Taras, Zastavetska Lesia. "DARK TOURISM" AS A REFLECTION OF TRAGIC EVENTS IN HISTORY AND CULTURE OF PEOPLES.

The article focuses on the formation and development of "dark tourism" in the world, and Ukraine. The place of this kind of tourism, among other species, revealed the resource base for its development. The examples of sites of tragic events in the world, revealed the role of "dark tourism" in the study of history and culture of individual peoples and countries.

Keywords: dark tourism, history and culture of individual peoples, tragic events.

Рецензент: доц. Мариняк Я.О.

Надійшла 18.02.2011р.

УДК 911.3

Наталя АНДРУСЯК

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕРИТОРІАЛЬНО-РЕКРЕАЦІЙНИХ СИСТЕМ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Запропоновано методичні підходи до вивчення територіально-рекреаційних систем. Розкрито зміст основних класичних та інноваційних методів дослідження у рекреаційній географії. Виділено алгоритми побудови інформаційної бази даних для моделювання форм організації рекреаційної діяльності на